

Working Papers in Sociology 3 / 2016

ISSN 2453-6970

**Naše školy a vzdelávanie: analýza názorov,
očekávaní a skúseností s vybranými aspektmi
vzdelávania na Slovensku**

Katarína Strapcová

December 2016

Naše školy a vzdelávanie: analýza názorov, očakávaní a skúseností s vybranými aspektmi vzdelávania na Slovensku¹

Mgr. Katarína Strapcová, PhD.²

Štúdiá mapuje poznatky z kvantitatívnych výskumov, týkajúcich sa úlohy vzdelávania a hodnotenia kvality vzdelávania. Využívame dostupné kvantitatívne výskumy sledujúce oblasť vzdelávania, medzi nimi výskum ISSP (ISSP Slovensko 2008 a 2009), Eurobarometer (Special Eurobarometer 417: Skills and Qualification 2014) a medzinárodné testovanie žiakov PISA (2012). Zameriavame sa na analýzu subjektívnych názorov a postojov respondentov v tematických oblastiach ako:

- Vnímanie hodnoty vzdelania
- Percepcia najdôležitejších aspektov vzdelávania, potreba ich zlepšenia
- Hodnotenie vybraných typov zručností získaných vzdelávaním, výber najdôležitejších zručností
- Subjektívne hodnotenie kvality vzdelávania na absolvovaných úrovniach
- Názory žiakov na školu a jej prínos, integrácia žiaka v prostredí školy, hodnotenie úlohy učiteľov - názory 15-ročných žiakov v PISA 2012.

Sociológovia sledujú oblasť vzdelávania najmä v súvislosti so skúmaním socializačných procesov a skúmaním sociálnych nerovností. Množstvo poznatkov pochádza z analýzy školského prostredia ako prostredia, v ktorom fungujú špecifické mechanizmy reprodukcie sociálnych nerovností. Podobne ekonómovia často využívajú pojem vzdelania v súvislosti s pojmom ľudský kapitál resp. sociálny kapitál. Pri skúmaní nerovností ekonómovia často konštatujú ich rastúci trend, najmä čo sa týka príjmových nerovností. Negatívny trend sa zvyčajne vysvetľuje prostredníctvom metafory pretekov medzi vzdelaním a technológiami resp. už bežne označuje skratkou SBTC (*skil- biased technological change*). (Atkinson 2015, Piketty 2015, Krugman 2011)

Základnú logiku spomenutej ekonomickej metafory stručne opisuje Thomas Piketty: „technologický pokrok zvyšuje dopyt po zručnostiach a vytvára nové typy zamestnaní. To vedie ku konceptu pretekov medzi vzdelaním a technológiou. Ak sa ponuka zručností nezvyšuje rovnakým tempom ako potreby technológie, tak skupiny zamestnancov, ktorí nemajú dostatočnú kvalifikáciu, budú zarábať menej a budú zaradení na pracovné pozície s nižšou hodnotou, čím bude pracovná nerovnosť ďalej narastať. Aby sa spoločnosť vyhla takejto situácii, musí školstvo v dostatočne rýchлом tempe zvýšiť ponuku nových typov kvalifikácie a produkciu nových typov zručností.... vzdelanie a technológie sú z dlhodobého hľadiska rozhodujúce determinanty úrovne miezd (Piketty, 2015:330-331) Za už tradičný nástroj znižovania nerovností sa považujú investície do vzdelania a zvyšovania kvalifikácie resp. investovanie do ľudského kapitálu. Atkinson (2015) vo svojich analýzach nerovností konštatuje, že v súčasnom globalizovanom svete krajiny, ktoré investujú do vzdelávania viac

---

¹ Štúdiá je výsledkom spolupráce na grante VEGA č.2/0157/14 Sociálna inklúzia v škole v pohľade sociológie každodennosti.

² Kontakt: katarina.strapcova(at)savba.sk, Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava.

a orientujú sa na pokročilé technologické produkty, majú aj zvýšené šance na globalizácii viac získať a byť konkurencieschopné. V súvislosti so zavádzaním nových technológií a s investíciami do vzdelávania sa v odbornej terminológii presadil pojem znalostná spoločnosť³ (*knowledge society*).

Jedným z často uvádzaných príkladov pozitívnych dopadov investovania do vzdelávania sú škandinávske krajiny. Piketty konštatuje, že „škandinávske krajiny, kde panuje miernejšia mzdová nerovnosť ako kdekoľvek inde, vďaka za tento výsledok do veľkej miery práve skutočnosti, že ich vzdelávací systém je relatívne rovnostársky a inkluzívny.“ (2015: 331) Naopak nízke investície do vzdelávania ohrozujú schopnosť krajín udržiavať potrebnú kvalitu vzdelávacieho systému, čo sa odráža najmä v problémoch pri prechode na vyššie, náročnejšie stupne vzdelávania. Kriticky možno vnímať aj početné výsledky výskumov, ktoré dokazujú, že úroveň dosiahnutého vzdelania je stále veľmi významne determinovaná sociálnym pôvodom jednotlivcov, a teda že úroveň reprodukcie vzdelanostných nerovností je stále vysoká. (Simonová 2011) Na základe údajov z projektu PISA pritom aj Slovensko patrí medzi krajiny, kde je „vplyv zázemia žiakov na ich vzdelávacie výsledky výrazne vyšší ako v priemere krajín OECD.“ (NÚCEM 2012:12) Vyššie šance na úspešný výsledok vedomostného testu u žiakov sú teda veľmi úzko prepojené s dobrým sociálno-ekonomickým zázemím žiakov.

Tlak globalizácie a dôraz na potrebu moderného vzdelávania a investovania do vzdelávania súvisí tiež s množstvom reforiem v tejto oblasti, a to tak na úrovni EÚ ako aj na Slovensku. Od školských reforiem sa očakáva, že vyprodukujú vzdelanejšiu a zručnejšiu populáciu mladých ľudí, dobre pripravených pre trh práce. Vzdelanejšia populácia má byť zároveň prínosom pre podporu rozvoja moderných technológií a inovácií, a to opäť s významným dopadom na zamestnanosť a kvalitu pracovných miest. Vysoký počet a rýchlosť reforiem vzdelávacích systémov vyvolávajú aj kritické reakcie, ktoré hovoria o degradácii vzdelávania, či dokonca o paradoxnom triumfe nevzdelanosti uprostred znalostnej spoločnosti. (Liessmann 2008, 2015)

Dôraz na reformy v školstve a investície do vzdelania ako prostriedok znižovania nerovností podmienil aj vyšší záujem o monitorovanie kvality vzdelávania v jednotlivých krajinách (výskumy iniciované OECD, EÚ a pod.). Keďže ide o zaujímavú oblasť skúmania, rozhodli sme sa priblížiť vybrané výsledky v našej štúdií.

1. Subjektívna percepcia hodnoty vzdelania

Na úvod by sme sa radi sústredili na načrtnutie základných kontúr subjektívneho vnímania hodnoty vzdelania. Aj keď samozrejme nemáme nástroje na to, aby sme priamo zmerali pozíciu hodnoty vzdelania v kontexte iných hodnôt, môžeme sa sústrediť na analýzu

---

³ Preklad pojmu *knowledge society* môže byť rôzny. Môžeme nájsť jeho preklad ako vedomostná spoločnosť alebo vedomostná ekonomika, ako aj opisný výraz - spoločnosť orientovaná na poznatky. Naš preklad slovného spojenia ako „znalostná spoločnosť“ je použitý v napr. najnovšom Programovom vyhlásení vlády SR na roky 2016-2020.

názorov a rôznych pozitívnych či negatívnych postojov respondentov, ktoré sú úzko prepojené so vzdelaním a procesom vzdelávania. Podpora vzdelávania na Slovensku sa v sociologických výskumoch prejavuje napríklad v deklarovaní podpory zvyšovania podielu ekonomických zdrojov plynúcich do danej oblasti. Ako môžeme sledovať v tabuľke č. 1, v údajoch z medzinárodného výskumu *ISSP Slovensko 2008: Úloha vlády*, bolo vzdelávanie spolu so zdravotníctvom a starobnými dôchodkami oblasťou, v ktorej respondenti vo výraznej miere podporujú zvyšovanie výdavkov vlády (65 %). Zo striktnnej formulácie výskumnej otázky a výsledkov je zrejmé, že takmer štvrtina respondentov (23,5 %) podporuje zvýšenie výdavkov na vzdelávanie aj za cenu celkového zvýšenia daní.

Výskumná otázka: Uvedieme zoznam oblastí, na ktoré idú vládne výdavky. Uvedte prosím, či by ste chceli, aby vláda v uvedenej oblasti mala väčšie alebo menšie výdavky. Nezabudnite, že ak uvediete „oveľa viac“, mohlo by to znamenať zvýšenie daní na ich zaplatenie.

Výdavky vlády by mali byť: 1. oveľa väčšie, 2. väčšie, 3. rovnaké ako v súčasnosti, 4. menšie, 5. oveľa menšie, 9. nevie si vybrať (spontánne).

Tabuľka 1: Deklarovaná podpora zvyšovania výdavkov vlády pre vybrané oblasti (% podiely respondentov)

	1. oveľa väčšie výdavky	2. väčšie výdavky	1 + 2 spolu
zdravotníctvo	36,7	45,3	82,0
starobné dôchodky	28,0	46,6	74,6
vzdelávanie	23,5	41,5	65,0
veda a výskum	14,5	30,3	44,8
životné prostredie	11,9	32,4	44,3
podpora nezamestnaným	8,4	28,5	36,9
kultúra a umenie	5,2	22,1	27,3
polícia	4,5	16,7	21,2
vojsko a obrana	2,6	9,8	12,4

Zdroj: Výskum ISSP Slovensko 2008: Úloha vlády, zber údajov október 2008, N = 1138 respondentov

V spomenutom výskume môžeme nájsť aj indikátory skúmajúce názory na všeobecnú dostupnosť vzdelania. Ukazuje sa, že respondenti vnímajú ekonomické prekážky študentov z nízkopríjmových rodín a ich rozdielnu šancí na dosiahnutie kvalitnejšieho vzdelania ako nespravodlivé a odstraňovanie takýchto prekážok ako žiaduce. To sa prejavuje vo vysokej podpore tvrdenia, že je zodpovednosťou vlády, aby sa poskytovali štipendiá vysokoškolským študentom z rodín s nízkymi príjmami (celkovo 88,1% súhlasných vyjadrení). Je zrejmé, že na Slovensku je charakteristická vysoká miera podpory a ochrany ekonomicky znevýhodnených mladých ľudí pri ich snahe získať vyššie vzdelanie, a takýto účel vynakladania verejných prostriedkov ľudia považujú za adekvátne. Pri otázke o dostupnosti vzdelania môžeme sledovať, či sa v úvahách respondentov aktivizujú skôr princípy preferujúce sociálnu spravodlivosť alebo skôr meritokratické princípy a zásluhovosť. To, že sa do popredia dostáva princíp nediskriminácie a rovnosti príležitostí možno vnímať aj

ako znak toho, že vzdelanie a právo na vzdelanie sa aj v bežnom vnímaní ľudí považuje za jednu zo základných hodnôt, ktorá má byť po splnení vzdelanostných predpokladov dostupná všetkým bez rozdielu.

Ďalšou, vo výskumoch sa pravidelne vyskytujúcou oblasťou, v ktorej sa prejavuje vysoké uznanie pre hodnotu vzdelania, je oblasť analyzujúca percepciu rôznych faktorov životného úspechu ľudí. V reprezentatívnom výskume *ISSP Slovensko 2009: Sociálne nerovnosti* bol respondentom predložený zoznam vybraných faktorov životného úspechu s tým, aby pri každom z nich indikovali jeho dôležitosť. Prehľad a rebríček jednotlivých faktorov životného úspechu usporiadaných podľa dôležitosti môžeme nájsť v tabuľke 2. V tabuľke predstavujeme podiely jednoznačne pozitívnych odpovedí (odpovede podstatné a veľmi dôležité), pričom výsledné poradie je určené súčtom týchto podielov. Ako môžeme sledovať, faktor dobrého vzdelania (68,6 %) sa v konkurencii ostatných faktorov umiestnil na treťom najdôležitejšom mieste po faktoroch usilovná práca (75,2 %) a ambicióznosť (73,0 %).

Výskumná otázka: Aké dôležité sú nasledujúce skutočnosti pre to, aby človek v živote dosiahol úspech?

Odpovede: 1. podstatné, 2. veľmi dôležité, 3. skôr dôležité, 4. nie veľmi dôležité, 5. vôbec nie dôležité, 9. nevie si vybrať (spontánne).

Tabuľka 2: Rebríček faktorov životného úspechu (riadkové %)

	1. podstatné	2. veľmi dôležité	spolu 1+2
usilovne pracovať	33,4	41,8	75,2
byť ctižiadostivý, mať ambície	31,9	41,1	73,0
mať dobré vzdelanie	25,8	42,8	68,6
poznať správnych ľudí	25,3	43,0	68,3
žiť v prosperujúcom regióne	19,6	36,0	55,6
byť mladý	15,0	33,3	48,3
mať politické konexie, známosti	17,7	27,7	45,4
mať odvahu ísť za prácou do zahraničia	12,6	28,9	41,5
pochádzať z bohatej rodiny	13,6	24,7	38,3
mať vzdelaných rodičov	10,0	28,1	38,1
dávať úplatky / podplácať	7,0	14,6	21,6
národnosť	5,8	12,3	18,1
byť mužom alebo ženou	4,9	10,2	15,1
náboženské vyznanie	2,9	8,1	11,0

Zdroj: Výskum ISSP Slovensko 2009: Sociálne nerovnosti, zber údajov september 2009, N = 1159 respondentov

Zatiaľ čo v skupine predpokladov úspechu prvé tri faktory reprezentujú kultúrny kapitál jednotlivca, položka „poznať správnych ľudí“ (68,3 %), umiestnená v tesnom závесе za vzdelaním, reprezentuje kapitál sociálny. Možno povedať, že verejnosť takto reflektuje sociológom známy fakt, že nie vždy sa tí najusilovnejší a najkvalifikovanejší dostávajú na vrchné priečky spoločenskej hierarchie, a často sú dôležitým faktorom pre dobrú kariéru práve užitočné kontakty a ich využívanie. Podobne aj iné výskumy ukazujú, že v bežnom vnímaní „známosti a protekcia majú pri hľadaní zamestnania väčšiu váhu ako vzdelanie, a že

pokiaľ by sa rozhodovalo o dvoch adeptoch na to isté miesto, nezvíťazí spravidla ten s lepšími predpokladmi (vzdelanejší, kvalifikovanejší), ale ten, ktorý má v danej firme alebo inštitúcii patričné konexie.“ (Vodochodský 2011:15)

Po tom ako sme si predstavili vnímanie hierarchie predpokladov úspechu, budeme sa bližšie venovať tomu, ako verejnosť vníma ich dostupnosť resp. rovnosť šancí pri ich využívaní. V už spomenutom výskume ISSP 2009 totiž bolo sledované, akým spôsobom sa respondenti vyjadrujú hodnotiacim výrokom zameraným na férovosť podmienok pri dosahovaní úspechu resp. ako vnímajú podmienky dosahovania úspechu v realite. V tabuľke 3 môžeme sledovať, ako respondenti reagovali na napätie vyvolané konfrontáciou so sugestívnou formuláciou výrokov A, B a C. Zaujímať nás budú najmä výroky B, C a D, ktoré mapujú rôzne faktory dostupnosti vysokoškolského vzdelávania.

Faktor kvality predchádzajúceho vzdelania (výrok B) a jeho dopad na získanie VŠ vzdelania považuje za dôležitý 29,0 % respondentov, a naopak 40,4 % respondentov s takýmto striktným prepojením nesúhlasí. Pre neutrálny postoj sa v tomto prípade rozhodlo 26,9 % odpovedajúcich. Na základe daného profilu odpovedí môžeme konštatovať, že zhruba dve tretiny slovenskej spoločnosti nepovažujú možný hendikep menej kvalitnej strednej školy pri získaní VŠ vzdelania za neprekonateľný. Inak je tomu však pri otázke ekonomických prekážok pri získaní VŠ vzdelania (výrok C). Je zrejmé, že ekonomické zdroje sa vnímajú ako vážnejšia prekážka pri získaní vyššej kvalifikácie. Takmer 40 % respondentov vyjadrilo súhlas s tvrdením, že u nás si môžu na VŠ dovoliť študovať len bohatí ľudia. V široko koncipovanej otázke sledujúcej hodnotenie rovnosti šancí na základe pohlavia, národnosti či sociálneho pôvodu (výrok D), respondenti vnímali tento faktor vo väčšine ako bezproblémový (52,8 % súhlas s rovnosťou šancí), naopak ako možnú prekážku ho reflektuje zhruba pätina respondentov (21,1 %). Všeobecne formulované tvrdenie o rovnosti šancí pri dosahovaní životného úspechu na Slovensku (výrok F) však u respondentov nevzbudzuje rovnaký optimizmus. O rovnosti šancí je v tomto prípade presvedčená len zhruba jedna tretina respondentov (35,9 %).

*Výskumná otázka: Do akej miery súhlasíte s nasledujúcimi výrokmi? (výroky A, B, C, D, E).
Odpovede: 1. úplne súhlasím, 2. skôr súhlasím, 3. ani súhlasím, ani nesúhlasím, 4. skôr nesúhlasím, 5. vôbec nesúhlasím, 9. nevie si vybrať (spontánne).*

Tabuľka 3: Hodnotenie férovosti a rovnosti šanci na získanie VŠ vzdelania, sociálny vzostup a životný úspech (riadkové %)

	1+2 súhlas	3 stred	4+5 nesúhlas	nevie
A: Aby sa dnes na Slovensku niekto dostal na vrchol spoločnosti, musí byť skorumpovaný.	37,9	25,0	32,1	4,2
B: Na Slovensku majú reálnu možnosť získať vysokoškolské vzdelanie len študenti z najlepších stredných škôl.	29,0	26,9	40,4	3,0
C: Na Slovensku si štúdium na vysokej škole môžu dovoliť len bohatí ľudia.	39,6	22,3	36,0	1,6
D: Na Slovensku majú ľudia rovnaké možnosti študovať na vysokej škole, nezáleží na ich pohlaví, národnosti alebo sociálnom pôvode.	52,8	24,0	21,1	1,4
E: Na Slovensku majú všetci rovnaké šance dosiahnuť v živote úspech.	35,9	27,9	34,4	1,4

Zdroj: Výskum ISSP Slovensko 2009-2010: Sociálne nerovnosti, zber údajov september 2009, N = 1159 respondentov

Vzdelanie však vo výskumoch nesledujeme len prostredníctvom znakov indikujúcich jeho význam a dôležitosť. Do pozornosti sa dostáva aj praktické využívanie výsledkov vzdelávania a kvalifikácie, ako aj hodnotenie ich reálnych dopadov na život jednotlivcov. Respondenti sú takto vo výskumoch žiadaný, aby zhodnotili prínosy vzdelania na základe svojich skúseností napr. z pohľadu ich uplatnenia na trhu práce.

V medzinárodnom výskume *Special Eurobarometer 82.3: Skills and Qualification in EU 2014*, ktorý sa konal v krajinách EU28 na prelome apríla a mája 2014 malo Slovensko taktiež svoje zastúpenie (podrobnejšie informácie o výskume v prílohe venovanej použitým výskumom). Výskum bol zameraný najmä na mapovanie oblasti zručností získaných vzdelávaním a odbornou prípravou. Zručnosti (*skills*) a kompetencie (*competence*) získaných zo vzdelávania sú špecifickou oblasťou záujmu najmä vo vzťahu k uplatneniu na trhu práce. Zámery na zvyšovanie kvality zručností, či už všeobecných tzv. prierezových zručností alebo špecifických zručností spojených s vykonávanou prácou, sú bežnou súčasťou strategických plánov v EU aj vo svete a pripisuje sa im veľká dôležitosť. (OECD Skills Agenda, New Skills Agenda for Europe, ESCO – Európska klasifikácia zručností, kompetencií, kvalifikácií a povolání a pod.) V spomínanom výskume boli medzi sledovanými okruhmi aj nasledové:

- Vnímanie rôznych typov zručností získaných vzdelávaním, a ich dôležitosť
- Hodnotenie najdôležitejších aspektov vzdelávania a potreba ich skvalitňovania
- Hodnotenie kvality vzdelávania na všetkých absolvovaných úrovniach
- Význam odbornej prípravy a získaných zručností pri hľadaní adekvátnej práce

Keďže ide o zaujímavé témy úzko prepojené s oblasťou vzdelávania, pozrieme sa na jednotlivé výsledky detailnejšie. Zároveň budeme porovnávať pozíciu Slovenska s celkovými výsledkami za krajiny EU28. Údaje budeme kvôli vyššej prehľadnosti prezentovať v grafoch.

- **Vnímanie rôznych typov zručností získaných vzdelávaním, a ich dôležitosť**

Na úvod musíme poznamenať, že zatiaľ ani v odbornej diskusii neexistuje jednotne používaná typológia rôznych zručností, kompetencií či kvalifikácií. Pojem zručnosti zatiaľ nemožno považovať ani za bežný hovorový výraz v slovenčine. Keď hovoríme o zručnostiach môžeme mať na mysli napr. digitálne zručnosti, komunikačné schopnosti, ale hovorí sa aj o osobných, sociálnych či pracovných zručnostiach (pozri napr. Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2016 – 2020).

Vyššie spomínané odkazy na strategické materiály inštitúcií ako EU alebo OECD, a najmä spomínaná databáza ESCO, sú však dobrým základom pre pochopenie základných diferencií vo vnímaní pojmu zručnosti a príbuzných pojmov. V databáze ESCO sa v súčasnosti rozlišujú dva základné typy zručností a kompetencií: 1. špecifické pracovné zručnosti/kompetencie (*job specific skills/competences*) a 2. prierezové zručnosti/kompetencie (*transversal skills/competences*). Zatiaľ čo špecifické zručnosti sa viažu skôr na konkrétne vykonávanú prácu v určitom ekonomickom sektore alebo v povolání, prierezové zručnosti sú využiteľné univerzálnejšie, v rôznych pracovných pozíciách (napr. komunikatívnosť, schopnosť pracovať v tíme, digitálne zručnosti, ovládanie cudzích jazykov a pod.). Typológia rôznych zručností použitá vo nami sledovanom výskume naznačuje, že sa skúmali aj takéto typy zručností. Za špecifickú oblasť možno považovať oblasť A, tzv. základné zručnosti (čítanie, písanie, matematika). Možnosti odpovedí F, G a H v analýze neuvádzame, keďže ich podiely boli minimálne.

Výskumná otázka: Ktoré z nasledujúcich sú podľa vás najdôležitejšie zručnosti, ktoré prináša vzdelanie? (Možnosť viacerých odpovedí)

A: Základné zručnosti, napr. čítanie a písanie, matematická gramotnosť

B: Špecializované zručnosti v konkrétnych predmetoch, napr. veda, technológie, právo

C: Zručnosti pre konkrétnu prácu, napr. aby sa človek stal strojárrom, účtovníkom, kaderničkou, zdravotnou sestrou, mechanikom

D: Zručnosti, ktoré sa môžu využiť v rôznych prácach, napr. riešenie problémov, práca s ostatnými

E: Znalosť cudzích jazykov

F: Iné (spontánne)

G: Žiadne (spontánne)

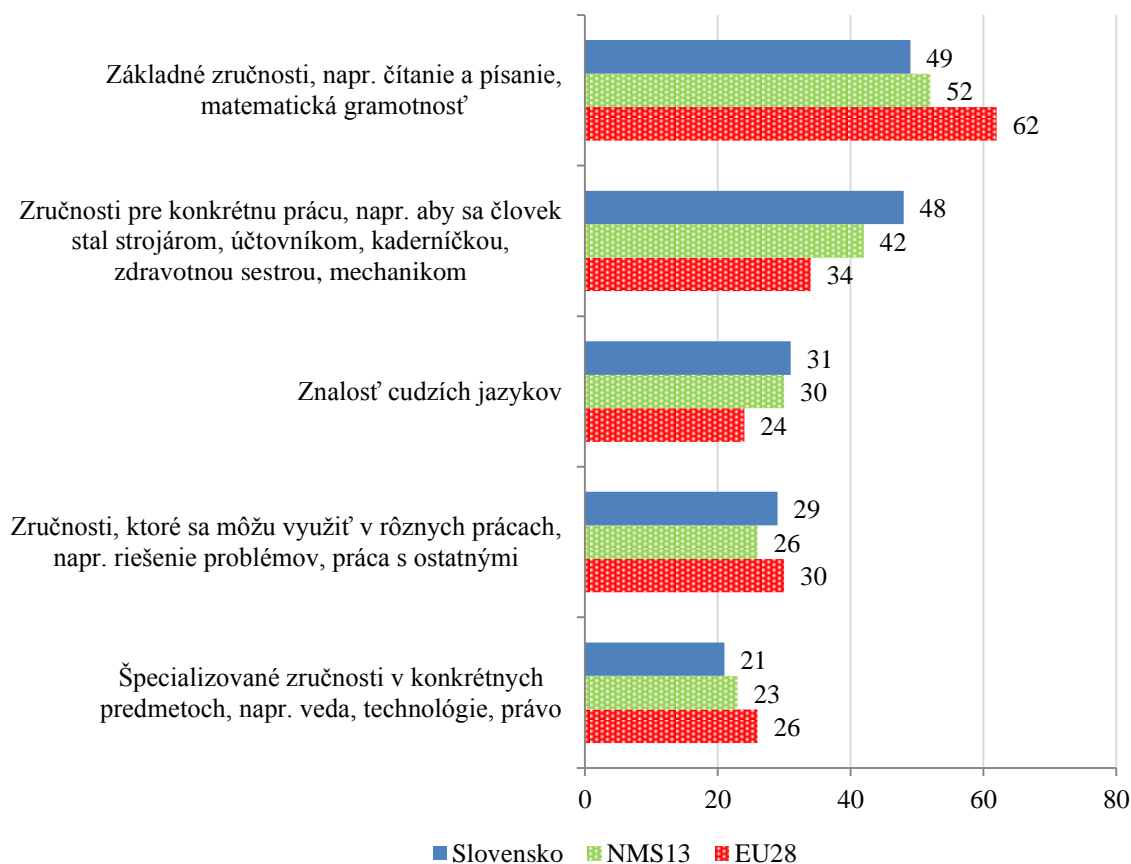
H: Nevie, bez odpovede (spontánne)

Pri pohľade na výsledky môžeme konštatovať, že na Slovensku si respondenti v rámci rôznych typov zručností získaných vzdelávaním najviac cenia základné zručnosti (49 % odpovedajúcich) a zhruba rovnakou mierou aj špecifické zručnosti nutné pre konkrétnu prácu

(48 %). Oba typy zručností sú na prvých dvoch miestach aj v sledovanom priemere za krajiny EU28, rozdiel medzi nimi je však markantný, keďže je to až 62 % odpovedí pre základné zručnosti a len 34 % odpovedí pre špecifické zručnosti.

Graf 1: Hodnotenie dôležitosti vybraných typov zručností získaných v škole na Slovensku a porovnanie s priemerom v NMS13 a EU28 (% respondentov, ktorí vybrali danú položku ako najdôležitejšiu)

Zdroj: Special Eurobarometer 81.3 (April/May 2014): Skills and Qualification in EU 2014, online data portál na www.gesis.org (GESIS:ZACAT, prístup 9/2016)

Pozn.: NMS13 = New Member States, nové členské štáty po rozšírovaní v rokoch 2004, 2007 a 2013.

Znalosť cudzích jazykov má v rebríčku dôležitých zručností u Slovákov (31 %) vyššiu pozíciu v porovnaní s priemerom EU28 (24 %). Univerzálnejšie využiteľné prierezové zručnosti majú na Slovensku zhruba takú istú pozíciu (29 %) ako znalosti cudzích jazykov. Pri porovnaní umiestnenia prierezových zručností s priemerom EU28 je ich dôležitosť takmer na rovnakej úrovni (30 %). Za najmenej dôležité zručnosti boli s podielom 21 % ohodnotené špecializované zručnosti v konkrétnych predmetoch (*specialized skills in specific subjects e.g. science, technology, law*). V tomto prípade je však otázkou, či bol daný preklad správny, keďže veda, technológia či právo nie sú v školách zvyčajne samostatnými predmetmi, ako skôr témami pri výučbe viacerých predmetov. Keďže sme už spomenuli, že rozlišovanie rôznych typov zručností zatiaľ nie je zaužívané ani v odbornom ani v bežnom jazyku, zostáva otázkou, ako daným vyjadreniam respondenti porozumeli.

- **Rebríček najdôležitejších aspektov vzdelávania (a nadväzne potreba ich zlepšovania)**

V tematickom okruhu venovanom samotnému procesu vzdelávania boli respondenti požiadaní o výber troch najdôležitejších aspektov vzdelávania. Ponúknuté možnosti odpovedí sa okrem iných týkali najmä osobnosti učiteľa, materiálnych podmienok vyučovania, metód výučby, prepojeniu vyučovania s praxou v podnikoch a možností štúdia v zahraničí.

Výskumná otázka: Ktoré z nasledujúcich sú podľa vášho názoru najdôležitejšie aspekty vzdelávania? (Možnosť označiť max. 3 odpovede)

A: Odborné znalosti učiteľa alebo vedomosti o predmete

B: Schopnosť učiteľa zapojiť a motivovať študentov

C: Schopnosť učiteľa zabezpečiť riadne prostredie na výučbu

D: Výučba v prostredí, ktoré u žiakov/študentov stimuluje kreativitu a zvedavosť

E: Metódy výučby, pri ktorých sa používajú počítače, internet alebo digitálny obsah

F: Výučba v prostredí, ktoré podporuje sociálnu a kultúrnu rozmanitosť

G: Obdobia štúdia v zahraničí alebo výmeny so žiakmi/študentmi z iných krajín

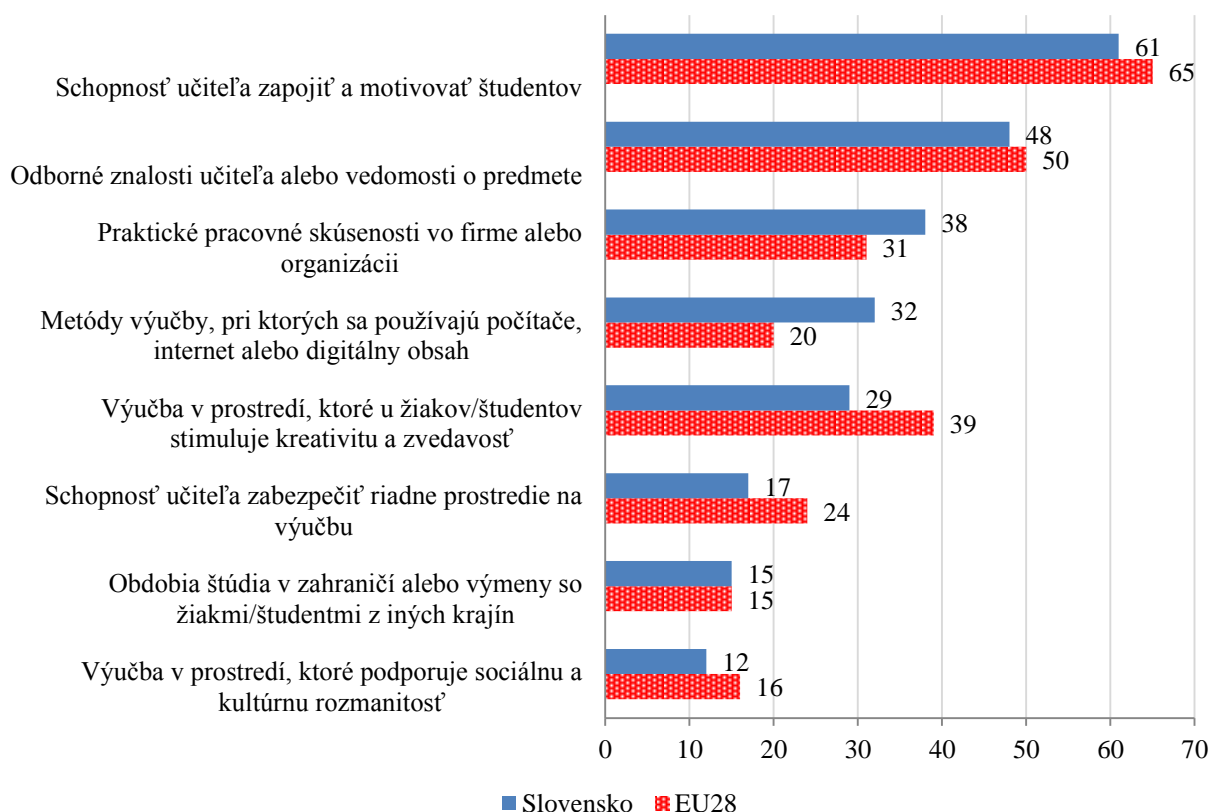
H: Praktické pracovné skúsenosti vo firme alebo organizácii

I: Iné (spontánne)

J: Nevie, bez odpovede (spontánne)

Pri pohľade na údaje zobrazené na grafe 2 môžeme sledovať, akú podobu má výsledný rebríček najdôležitejších aspektov vzdelávania na Slovensku a porovnať výsledky s priemerom krajín EU28 (poradie jednotlivých aspektov je od najdôležitejšieho po najmenej dôležitý na Slovensku). V rámci prvých piatich najdôležitejších faktorov kvalitného vzdelávania dominuje kvalitný pedagóg (schopnosť učiteľa zapojiť a motivovať študentov – 61 %, odborné znalosti učiteľa – 48 %), a to tak v rebríčku na Slovensku ako aj v celkovom rebríčku za EU28, pričom podiely odpovedí sa líšia len o pár percentuálnych bodov. Tretia priečka rebríčka predpokladov kvalitnej výučby so ziskom viac ako jednej tretiny hlasov (38 % odpovedí) je na Slovensku vyhradená prepojenosti výučby s praxou. Oproti priemeru EU28 (31 %) kladú na túto kvalitu Slováci väčší dôraz a pripísali dôležitosť prepojenia s praxou o 7 percentuálnych bodov viac. Štvrtá a piata priečka rebríčka zdôrazňuje význam inovatívnych faktorov vyučovania v danom kontexte, teda využívanie moderných digitálnych technológií pri výučbe (32 %) a výučba v stimulujúcom, kreatívnom prostredí (29 %). Aj keď sa na Slovensku tieto dva faktory držia blízko seba, v hodnotách priemerov krajín EU28 je ich pozícia omnoho vzdialenejšia (20 % oproti 39 %).

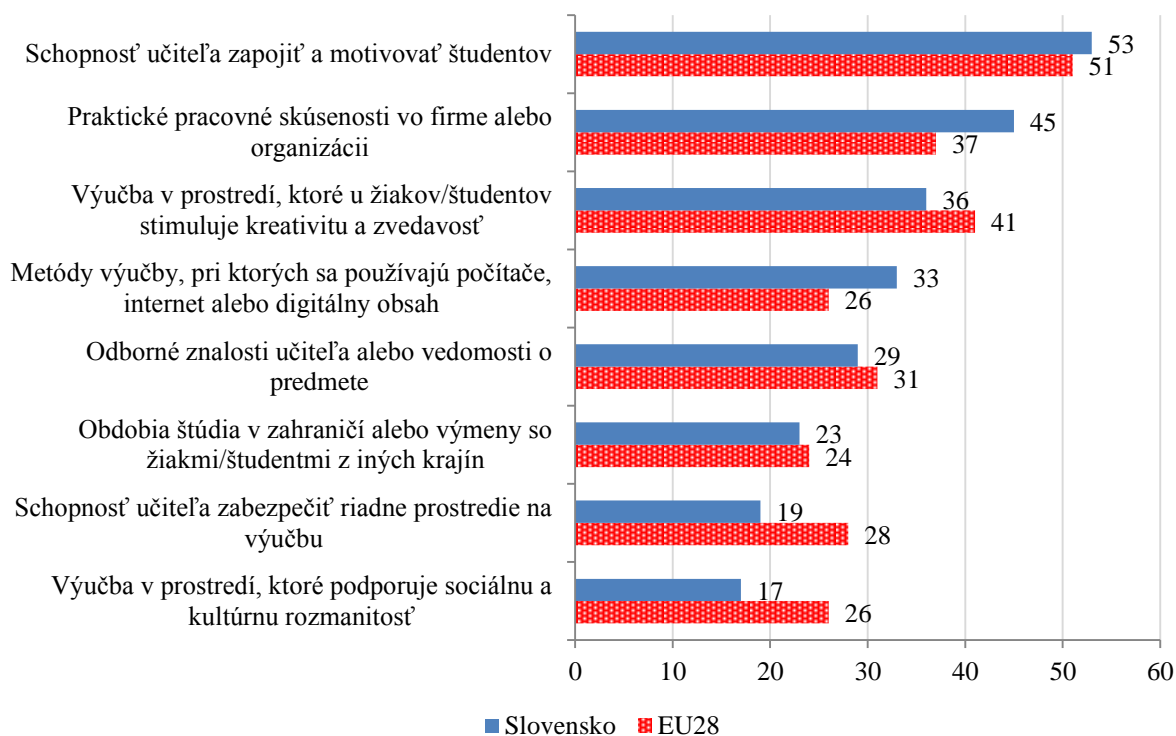
Graf 2: Dôležitosť vybraných aspektov vzdelávania na Slovensku, porovnanie s výsledkami EU28 (% odpovedí)

Zdroj: Special Eurobarometer 81.3 (April/May 2014): Skills and Qualification in EU 2014, online data portál na www.gesis.org (GESIS:ZACAT, prístup 9/2016)

Nasledovný rebríček je veľmi podobný predchádzajúcemu. Respondenti v ňom mali určiť, ktoré z vybraných aspektov sa podľa nich musia na Slovensku v budúcnosti najviac zlepšiť. Ako môžeme sledovať v grafe 3, nadpolovičná väčšina Slovákov vidí rezervy v schopnosti učiteľa zapojiť a motivovať študentov (53 %), pričom podobný výsledok dostaneme aj za priemer krajín EU28 (51 %). Rezervy sú vnímané aj v nedostatočnom prepojení výučby s praxou (45 % podpora názoru, že je to potrebné zlepšiť), ako aj v nedostatočne stimulujucom a kreatívnom prostredí výučby (36% podpory pre zlepšenie tohto aspektu).

Graf 3: Aspekty vzdelávania, ktoré sa musia na Slovensku najviac zlepšiť, výsledky za Slovensko a EU28 (% odpovedí)

Zdroj: Special Eurobarometer 81.3 (April/May 2014): Skills and Qualification in EU 2014, online data portál na www.gesis.org (GESIS:ZACAT, prístup 9/2016)

- **Hodnotenie kvality vzdelávania na všetkých absolvovaných úrovniach**

Zaujímavou oblasťou sledovanou vo výskume bolo celkové hodnotenie kvality vzdelávania a odbornej prípravy na základnej, strednej a vysokej škole. Ku kvalite štúdia na danom stupni vzdelávania sa pritom vyjadrovali len tí respondenti, ktorí mali osobnú skúsenosť s takýmto štúdiom. V prípade hodnotenia kvality vzdelávania na základnej škole môžeme na medzinárodných údajoch v grafe 4 sledovať, že podiel pozitívneho hodnotenia je v sledovaných krajinách pomerne vysoký, pričom priemer EU28 je na úrovni 89%. Slovensko s 94% pozitívnych odpovedí patrí ku krajinám s najvyšším podielom pozitívneho hodnotenia kvality vzdelávania na ZŠ. Zdá sa, že o niečo kritickejšie postoje ku kvalite vzdelávania na základných školách prevládajú v skupine veľkých štátov západnej Európy, v ktorých je úroveň pozitívneho hodnotenia nižšia (napr. Španielsko, Nemecko, Veľká Británia, Taliansko, Francúzsko).

Ako by ste ohodnotili kvalitu vzdelania a odbornej prípravy, ktoré ste osobne nadobudli?

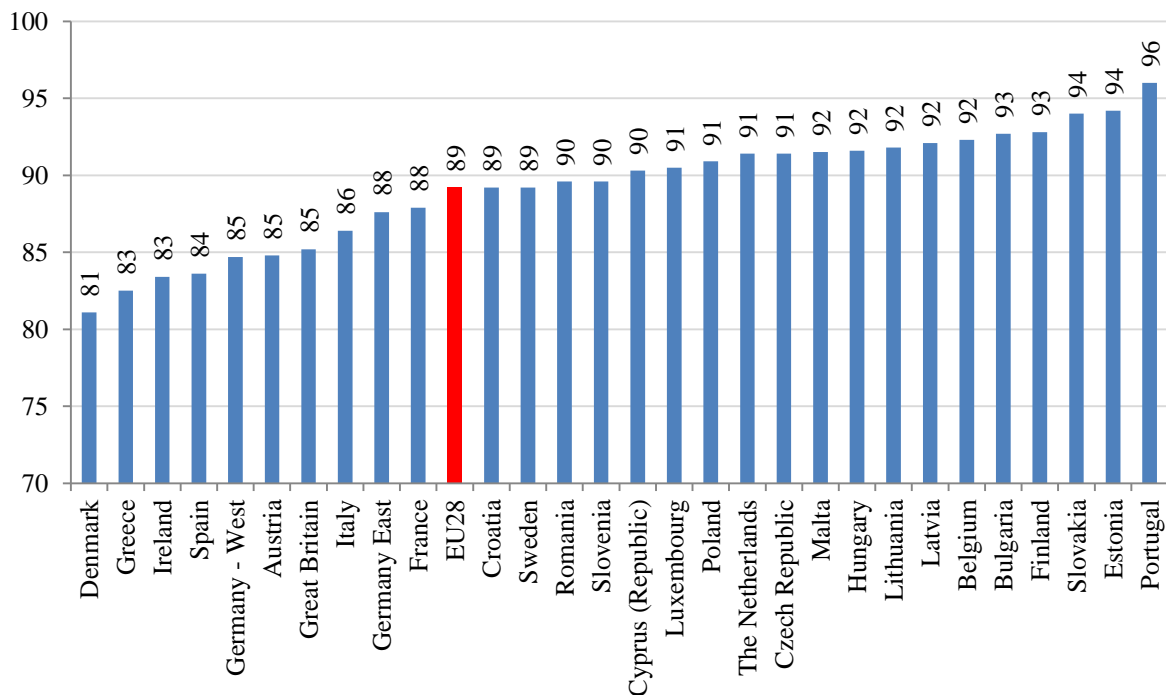
A. na základnej škole

B. na strednej škole

C. na vysokej škole

Odpovede: 1. veľmi dobrá, 2. dobrá, 3. zlá, 4. veľmi zlá, 5. žiadne z uvedených (spontánne), 6. neviem (spontánne)

Graf 4: Pozitívne hodnotenie kvality vzdelania a odbornej prípravy absolvovanej na základnej škole, krajiny EU 28 (% respondentov)

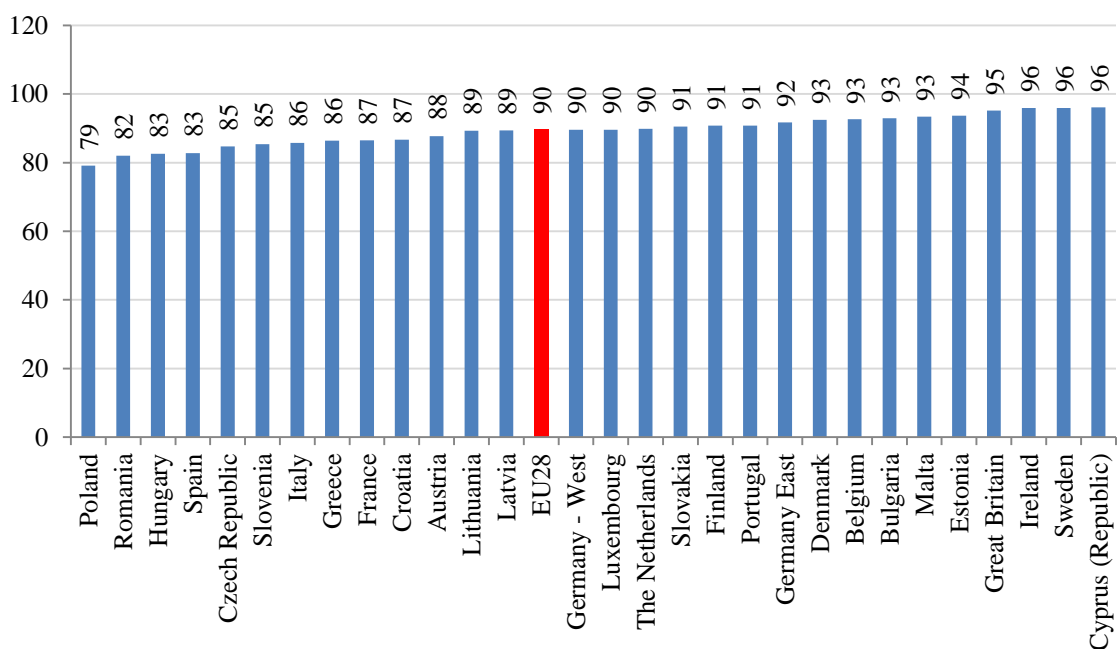
Zdroj: Special Eurobarometer 81.3 (April/May 2014): Skills and Qualification in EU 2014, online data portál na www.gesis.org (GESIS: ZACAT, prístup 9/2016)

Pozn.: Odpovede veľmi dobrá + skôr dobrá kvalita zlúčené spolu. Missing values = odpovede neviem, netýka sa a bez odpovede.

Podobne by bolo možné porovnať krajiny podľa názorov na kvalitu stredoškolského vzdelávania u respondentov, ktorí takéto vzdelanie absolvovali. Na Slovensku pozitívne hodnotilo kvalitu vzdelania a odbornej prípravy na strednej škole zhruba 81% respondentov s ukončenou strednou školou (veľmi dobre 38% a skôr dobre 43%). Skôr ako zlú ju naopak vnímali zhruba 4% respondentov a ako veľmi zlú ju označilo zhruba 1% odpovedajúcich. Odpovede netýka sa tvorili 6% podiel a spontánne odpovede neviem 7% podiel. Ak by sme naposledy spomenuté spontánne odpovede presunuli medzi missing values, podiel pozitívnych odpovedí by sa zvýšil na 93% a negatívnych vyjadrení na 6%. Konštatujeme však, že výskumná otázka nebola rovnako položená v krajinách EU28 a preklad spôsobuje problémy s komparáciou. V pôvodnom dotazníku o názoroch na jednotlivé stupne absolvovaného vzdelania, bola otázka zameraná na hodnotenie „vocational education“ (odborné resp. učňovské vzdelávanie). V slovenskej verzii dotazníka bol preklad „kvalita vzdelania a odbornej prípravy na strednej škole“ čo je oveľa širší preklad anglického výrazu. Na základe vysokého podielu chýbajúcich odpovedí resp. odpovedí netýka sa v iných krajinách EU, zúčastnených na výskume je zjavné, že anglické označenie danej kategórie bolo v krajinách prekladané rôzne a medzinárodné porovnanie by v tomto prípade nebolo korektné.

Pozornosť preto môžeme presunúť k hodnoteniu celkovej kvality vysokoškolského vzdelávania. Z celkovo 1057 respondentov zahrnutých do výskumu absolvovala vysokoškolské štúdium zhruba jedna tretina, teda 339 respondentov. Graf 5 prezentuje podiely pozitívnych hodnotení v jednotlivých krajinách EU28, pričom celkový priemer je opäť na relatívne vysokej na úrovni 90 %. Na Slovensku hodnotil kvalitu vysokoškolského vzdelania takmer rovnaký podiel, teda 91 % odpovedajúcich. V rámci porovnania sa so susednými štátmi sme v tomto ohľade najpozitívnejšími hodnotiteľmi, keďže v Poľsku bol podiel len 79 %, v Maďarsku 83 %, v Českej republike 85 % a v Rakúsku 88 %.

Graf 5: Pozitívne hodnotenie kvality vzdelania a odbornej prípravy absolvovanej na vysokej škole, krajiny EU 28 (% respondentov)

Zdroj: Special Eurobarometer 81.3 (April/May 2014): Skills and Qualification in EU 2014, online data portál na www.gesis.org (GESIS: ZACAT, prístup 9/2016)

Pozn.: Odpovede veľmi dobrá + skôr dobrá kvalita zlúčené spolu. Missing values = odpovede neviem, netýka sa a bez odpovede. Len respondenti s osobnou skúsenosťou so vzdelávaním na VŠ (N = 339 respondentov).

2. Názory na školu a jej prínos, vzťahy a integrácia v prostredí školy, pozitívne a negatívne pocity, hodnotenie úlohy učiteľov - názory 15-ročných žiakov v PISA 2012

Vyššie spomínané výsledky výskumu Special Eurobarometer 81.3 z roku 2014 boli naviazané na všeobecné hodnotenie kvality vzdelávania na základnej, strednej a vysokej škole. Detailnejší pohľad na hodnotenie kvality prípravy v škole nám môžu poskytnúť údaje z pravidelného medzinárodného výskumu PISA. Nami spracované výsledky sú z výskumu PISA 2012, kedy boli v žiackych dotazníkoch zaradené aj otázky sledujúce danú problémovú oblasť. Konkrétne boli vo výskume zaradené otázky, v ktorých rôzne oblasti procesu vzdelávania a jeho prínos hodnotia samotní žiaci (respondenti sú 15-roční žiaci).

V predchádzajúcej časti štúdie sme ukázali, že osobnosť učiteľa je vo všeobecnosti vnímaná ako jeden z najdôležitejších aspektov kvality vzdelávania (Graf 2), a rovnaký fakt konštatujú aj odborníci z oblasti pedagogiky (Gordon 2015). Z údajov, ktoré nám poskytli žiaci vo výskume PISA 2012 sa dozvedáme viac o konkrétnych vzťahoch učiteľov a žiakov.

Z údajov v grafe 6 je zrejmé, že pri každom z piatich tvrdení o kvalite spolupráce učiteľov a žiakov na školách, zhruba tri štvrtiny žiakov vnímajú osobu učiteľa pozitívne. To značí, že učitelia sú pre väčšinu žiakov tými, ktorí sa o nich zaujímajú, dobre si spolu rozumejú, správajú sa k nim spravodlivo, sú ochotní im pomôcť a počúvajú čo im žiaci hovoria. Zároveň však platí, že zhruba jedna štvrtina žiakov pri každom z daných tvrdení vníma osoby učiteľov skôr negatívne a ich spoluprácu so žiakmi problémovo.

Výskumná otázka: Predstav si učiteľov v tvojej škole. Do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcimi tvrdeniami? Označ len jednu možnosť v každom riadku.

A: Žiaci si s väčšinou učiteľov dobre rozumejú.

B: Väčšina učiteľov sa zaujíma o to, či sa žiakom dobre darí.

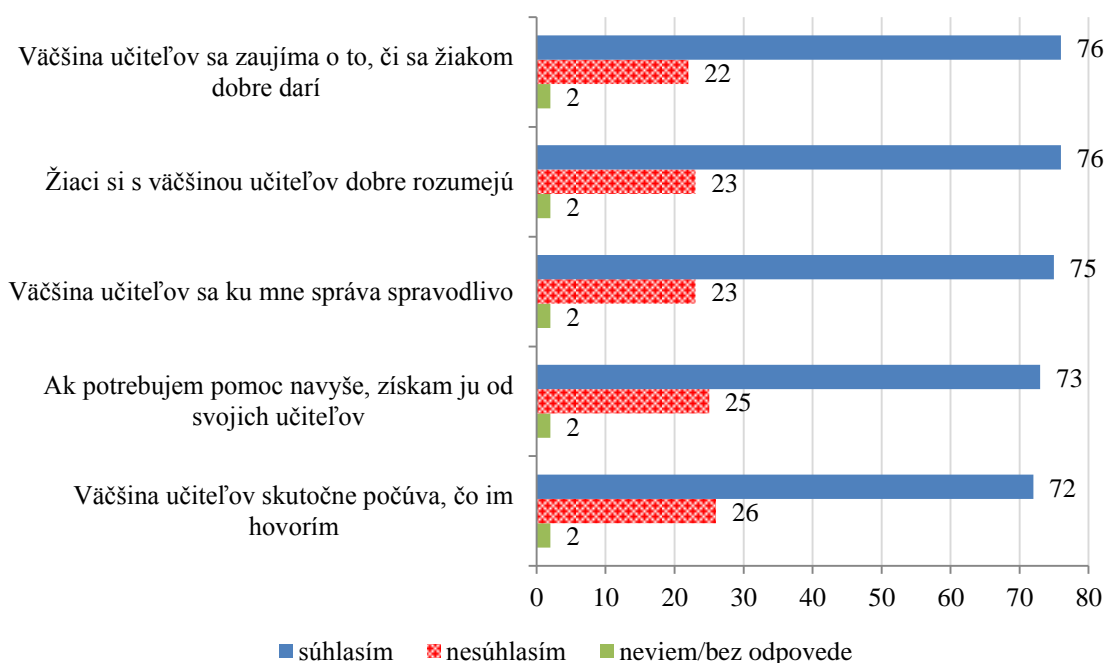
C: Väčšina učiteľov skutočne počúva, čo im hovorím.

D: Ak potrebujem pomoc navyše, získam ju od svojich učiteľov.

E: Väčšina učiteľov sa ku mne správa spravodlivo.

Odpovede: 1. rozhodne súhlasím, 2. súhlasím, 3. nesúhlasím, 4. rozhodne nesúhlasím.

Graf 6: Vzťahy učiteľov a žiakov: hodnotenie a skúsenosti 15-ročných žiakov
(% odpovedí)

Zdroj: NUCEM, PISA 2012, dáta a dokumentácia na www.nucem.sk (prístup 9/2015)

Pozn.: Vzorka 15-roční žiaci na slovenských školách, žiacky dotazník B a C, N = 3100 respondentov. Súhlasné odpovede (1+2) sú zlúčené do jednej kategórie súhlasu, a podobne sú zlúčené aj nesúhlasné odpovede (3+4).

Negatívne hodnotenie kvality vzťahov žiakov a učiteľov môže byť dôsledkom rozčarovania z bežného fungovania vyučovania resp. frustrácie z nenaplnenia vysokých očakávaní a nárokov ambiciózných žiakov. Predstava dokonalého učiteľa resp. predstava ideálneho vyučovania môže byť, a pomerne často aj je, vzdialená od bežnej praxe. (Gordon 2015:34) Na druhej strane môže negatívne hodnotenie vyplývať z vlastnej negatívnej skúsenosti s učiteľmi napr. pri riešení konfliktov v škole. Gordon konštatuje, že „väčšina učiteľov začína svoj profesijný život s predstavou, že ich práca bude radostná a bude im prinášať uspokojenie, avšak po čase začínajú zisťovať, že život v škole je plný konfliktov a že sa často pred študentmi ocitajú v postavení, ktoré pripomína boj o prežitie.“ (2015:32) Väčšie konflikty učiteľov so žiakmi narušajú vzájomné vzťahy. Dôsledkom narušenia vzťahov žiakov a učiteľov môžu pritom byť rôzne problémy pri ktorých sa učitelia „stretávajú so tvrdohlavým odporom, nízkou motiváciou, nedostatkom pozornosti, nevysvetliteľným nezaujmom a často aj s otvoreným nepriateľstvom.“ (2015:17)

Kvalita spolupráce s učiteľmi, ako aj ďalšie faktory sa môžu odrážať aj v celkovom hodnotení pocitov žiakov v súvislosti so školou. Použitá výskumná otázka mala za cieľ mapovať niekoľko oblastí pozitívnych a negatívnych pocitov žiakov v škole (pocit šťastia, pocit spolupatričnosti, pocity spokojnosti, pocit odcudzenia a pod.).

Na údajoch v grafe 7 môžeme sledovať ako sa žiaci vyjadrovali k prežívaniu pozitívnych pocitov v škole. Najpozitívnejšie žiaci reagovali pri hodnotení školy ako miesta stretávania sa s rovesníkmi, teda miesta kde si ľahko nachádzajú priateľov (85 % celková miera súhlasu) a ako miesta, kde sú obľúbení u svojich spolužiakov (82 % súhlasu). Väčšina žiakov vyjadrila spokojnosť so svojou školou (79%), a taktiež sa väčšina priklonila k vnímaniu školy ako prostredia kam patrí (75 %). V grafe môžeme sledovať, že pri dvoch expresívnejšie ladených vyjadreniach „v mojej škole je to ideálne“ (65 %) a „v škole sa cítim šťastný/-á“ (63 %) boli podiely súhlasu už o niečo nižšie. Postoje žiakov boli pri týchto vyjadreniach rezervovanejšie a vzrástol podiel nesúhlasu.

Výskumná otázka: Predstav si svoju školu. Do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcimi tvrdeniami? Označ len jednu možnosť v každom riadku.

A: V škole sa cítim ako outsider (alebo prehliadaný, vynechaný z činnosti).

B: V škole si ľahko nachádzam priateľov.

C: Mám pocit, že do školy patrí.

D: V mojej škole sa cítim nepríjemne, ako keby som tam nepatril/-a.

E: Zdá sa mi, že ostatní žiaci ma majú radi.

F: V škole sa cítim osamelý/-á.

G: V škole sa cítim šťastný/-á.

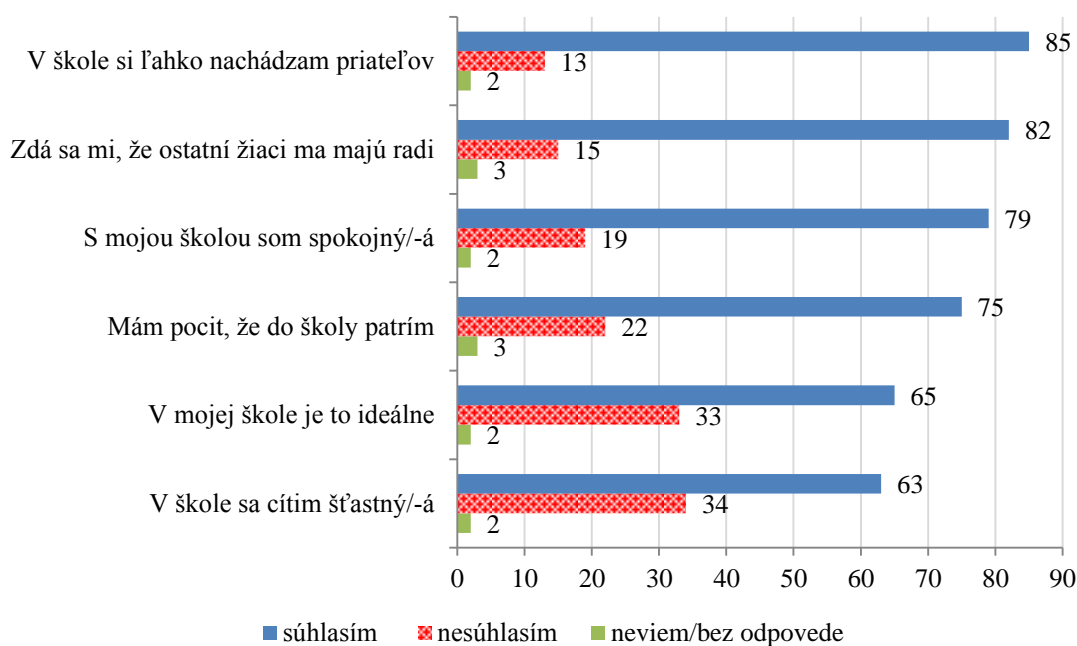
H: V mojej škole je to ideálne

I: S mojou školou som spokojný/-á.

Odpovede: 1. rozhodne súhlasím, 2. súhlasím, 3. nesúhlasím, 4. rozhodne nesúhlasím.

Graf 7: Pozitívne pocity v škole: percepčia 15-ročných žiakov (% odpovedí)

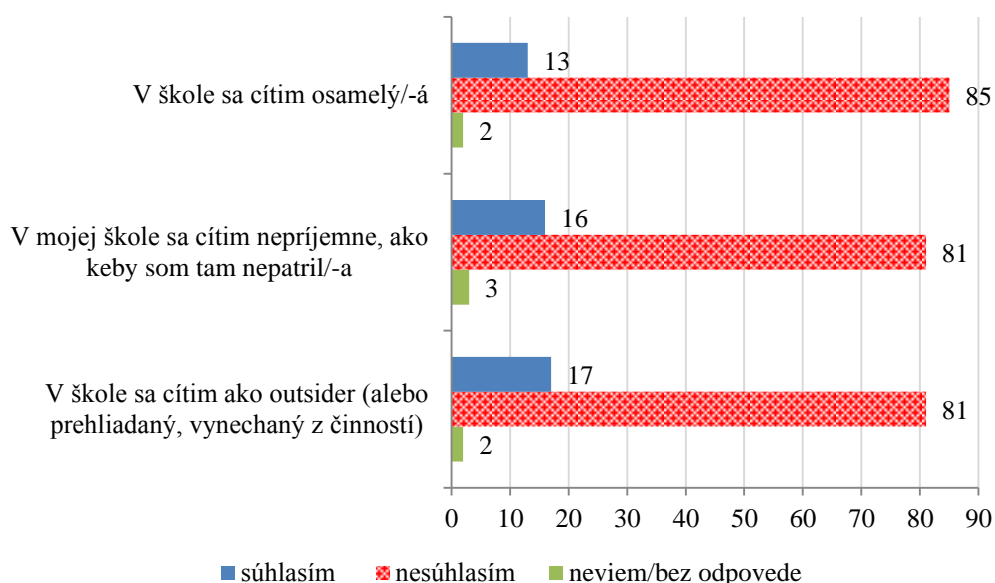

Zdroj: NUCEM, PISA 2012, dáta a dokumentácia na www.nucem.sk (prístup 9/2015)

Pozn.: Vzorka 15-roční žiaci na slovenských školách, žiaci dotazník B a C, N = 3100 respondentov.

Pri pohľade na údaje o prežívaní negatívnych pocitov v škole (graf 8) je zrejmé, že nepríjemné pocity ako osamelosť, pocit byť v triede outsider alebo pocit, že do školy vôbec nepatrím zažíva len malý, celkovo zhruba 15% podiel žiakov. Pri tvrdení „cítim sa ako outsider (alebo prehliadaný, vynechaný z činnosti)“ sme testovali rozdiely v základných socio-demografických kategóriách (tabuľka 4). Ako outsideri sa významne častejšie cítia chlapci (21,3 % podiel), čo sa týka typu školy sú to skôr 15-roční žiaci zo základných škôl (21,2 %) a učňovských škôl bez maturity (34,4 %). Z pohľadu etnicity sú to výrazne častejšie žiaci hovoriaci doma rómsky, pričom rómske deti vyjadrovali súhlas s pocitom byť outsider až na úrovni 42,5% oproti celkovému priemeru 17%. Takýto výsledok naznačuje, že stotožňovanie sa rómskych detí so školským prostredím je pre nich často problematické.

Graf 8: Negatívne pocity v škole: percepčia 15-ročných žiakov (% odpovedí)

Zdroj: NUCEM, PISA 2012, dáta a dokumentácia na www.nucem.sk (prístup 9/2015)

Pozn.: Vzorka 15-roční žiaci na slovenských školách, žiaci dotazník B a C, N = 3100 respondentov.

Tabuľka 4: Socio-demografické rozdiely v názore na tvrdenie „v škole sa cítim ako outsider - alebo prehlíadaný, vynechaný z činností“ (riadkové %)

	súhlas	nesúhlas	počet žiakov
chlapci	21,3	78,7	N=1594
dievčatá	13,2	86,8	N=1440
Typ školy:			
ZŠ	21,2	78,8	N=1152
SOŠ bez maturity	34,4	65,6	N=227
SOŠ s maturitou	15,4	84,6	N=892
gymnázium	9,2	90,8	N=763
Jazyk používaný doma:			
slovenský	15,4	84,6	N=2595
maďarský	22,1	77,9	N=222
rómsky	42,5	57,5	N=113
iný	21,2	78,8	N=33

Zdroj: NUCEM, PISA 2012, dáta a dokumentácia na www.nucem.sk (prístup 9/2015)

Pozn.: Vzorka 15-roční žiaci na slovenských školách, žiaci dotazník B a C, N = 3100 respondentov.

Pozitívne a negatívne pocity súvisiace so školou môže determinovať aj celkové vnímanie možnosti ovplyvniť svoj školský výkon. Vo výskumnej otázke mapujúcej danú problémovú oblasť boli žiakom predložené na zhodnotenie vybrané individuálne ako aj vonkajšie faktory školského úspechu.

Údaje v grafe 9 poskytujú prehľad súhlasných vyjadrení k daným tvrdeniam (na úrovni rozhodného súhlasu a umierneného súhlasu). Čo sa týka individuálnych faktorov

školského úspechu (tvrdenia A, B, F), miera súhlasu s týmito tvrdeniami je veľmi vysoká, a to tak v prípade rozhodného súhlasu ako aj umiernenějšího súhlasu. Vo všetkých troch tvrdeniach sa úroveň súhlasu pohybuje okolo 90%, čo znamená, že žiaci vo veľkej miere dôverujú vlastným schopnostiam a individuálnym možnostiam ovplyvniť svoje školské výkony. Rovnako to naznačuje, že žiaci v prostredí školy vnímajú a rešpektujú platnosť princípov vlastných zásluh.

Predstav si svoju školu. Do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledovnými tvrdeniami?

Označ len jednu možnosť v každom riadku.

A: Ak sa budem dosť snažiť, môžem byť v škole úspešný/-á.

B: Či sa mi bude v škole dariť alebo nie, závisí len od môjho rozhodnutia.

C: Rodinné alebo iné problémy mi bránia venovať sa školským povinnostiam.

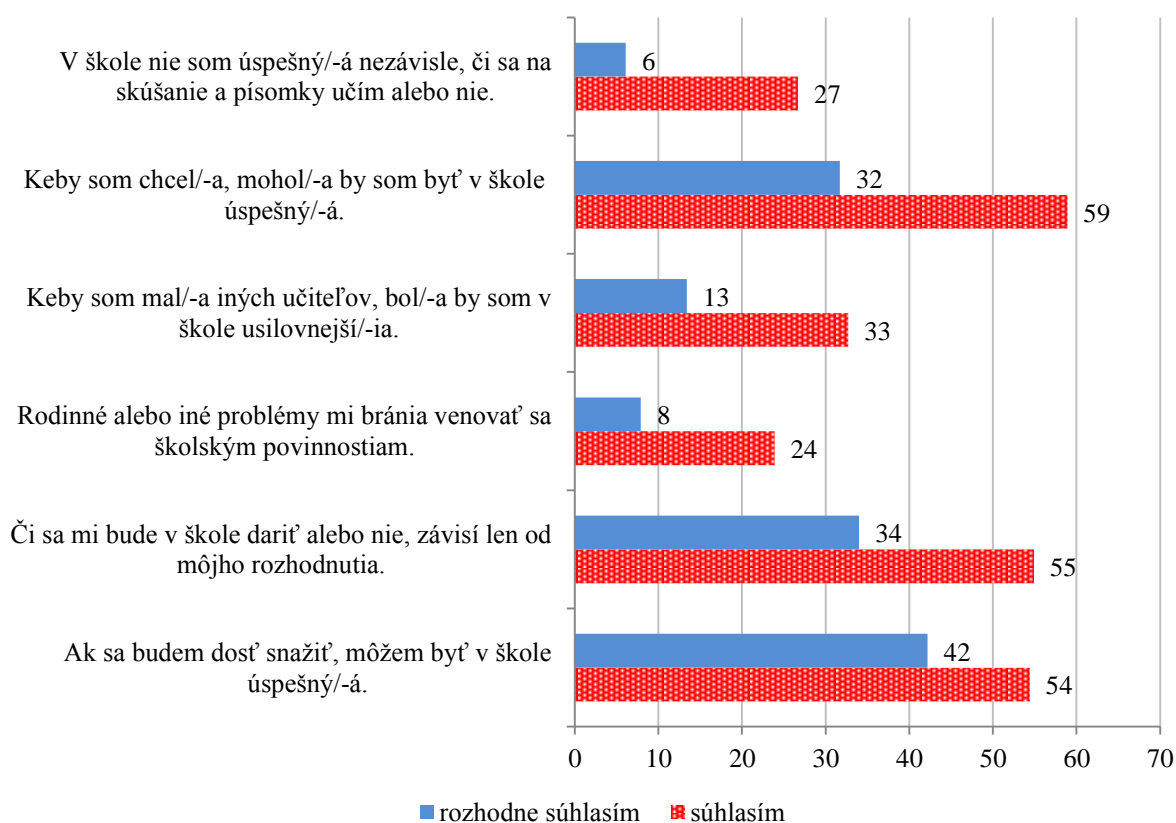
D: Keby som mal/-a iných učiteľov, bol/-a by som v škole usilovnejší/-ia.

E: Keby som chcel/-a, mohol/-a by som byť v škole úspešný/-á.

F: V škole nie som úspešný/-á nezávisle, či sa na skúšanie a písomky učím alebo nie.

Odpovede: 1. rozhodne súhlasím, 2. súhlasím, 3. nesúhlasím, 4. rozhodne nesúhlasím.

Graf 9: Možnosti ovplyvnenia osobného výkonu v škole: percepčia 15-ročných žiakov (% podiel súhlasu s tvrdením)

Zdroj: NUCEM, PISA 2012, dáta a dokumentácia na www.nucem.sk (prístup 9/2015)

Pozn.: Vzorka 15-roční žiaci na slovenských školách, žiacky dotazník B a C, N = 3100 respondentov.

Istým protipólom k princípu vlastných zásluh je tvrdenie F (neúspech v škole aj napriek úsiliu). To naopak vyjadruje isté rozčarovanie resp. fatalizmus a nemožnosť

prekonania prekážok pri dosahovaní školského úspechu ani vlastným zvýšeným úsilím. Úroveň podpory fatalistického postoja je relatívne vysoká, spolu až jedna tretina žiakov, teda 33% súhlasí s takto formulovaným tvrdením. Sledovania tohto faktora možno považovať za významné, keďže indikuje jednu z možných príčin odporu voči vzdelávaniu, ktoré nedokáže spravodlivo odmeňovať vynaložené úsilie. Podpora fatalistického postoja môže byť prejavom nízkej integrácie detí v školskom prostredí, ktoré sprevádza obmedzovanie aktivity pri vyučovaní na čo najnižšiu, povinnú mieru resp. aj úplný nezáujem o školu. Je zrejmé, že pravidlá fungujúce v prostredí školy nie vždy podporujú v deťoch dôveru vo vlastné schopnosti a školy tak môžu byť pre deti frustrujúce⁴.

Negatívne dopady externých faktorov na školský úspech, v rámci ktorých skúmame dopad rodinných problémov či osoby učiteľa, mapujú výroky C a D. Možnosti ovplyvniť externé faktory sú pre žiakov samozrejme veľmi obmedzené. Preto je zaujímavé sledovať, aký podiel žiakov potvrdilo a priznalo pôsobenie vonkajších faktorov na svoj úspech v škole. V údajoch môžeme sledovať, že rodinné resp. iné problémy vníma ako prekážku pri príprave na vyučovanie celkovo zhruba jedna tretina žiakov (32 %).

V druhom prípade takmer polovica žiakov (46 %) vníma ako prekážku svojej usilovnosti osoby učiteľov. Ide o pomerne vysoký podiel vzhľadom na vyššiu úroveň deklarovanej spokojnosti žiakov pri ich hodnotení vzťahov s učiteľmi. (graf 6) Musíme však brať do úvahy veľmi všeobecnú rovinu otázky. Je zrejmé, že žiaci majú svoje „hitparády“ učiteľov, s ktorými trávajú pomerne veľa času, a často nie sú spokojní so všetkými bez výnimky. Či už ide o väčšie alebo menšie rozčarovanie zrejme platí, že je pre žiakov lákavé preniesť časť zodpovednosti za výkony v škole na vonkajší faktor, teda na učiteľov a označiť ich za prekážku svojej usilovnosti.

Záverčné zhrnutie

V našom texte sme sa snažili zmapovať a poskytnúť čitateľom súhrn vybraných poznatkov zo sociologických výskumov, ktoré boli zamerané na hodnotenie školského prostredia a rôznych aspektov procesu vzdelávania. Ako sme mali možnosť sledovať, slovenská verejnosť vníma vzdelanie ako dôležitú hodnotu, čo sa prejavuje napr. aj v deklarovaní podpory pre zvyšovanie verejných výdavkov na danú oblasť. Rovnako sa vysoký význam pripisovaný vzdelaniu prejavuje aj v postoji, že ide o jeden z najdôležitejších faktorov životného úspechu. Mali sme tiež možnosť detailnejšie nahliadnuť do problematiky hodnotenia dôležitosti rôznych aspektov vzdelávania. Empirické údaje nám umožnili vidieť, ktoré rezonujú vo verejnej mienke ako najpodstatnejšie, a taktiež to, ktoré je nutné najviac zlepšovať. K základným dôležitým poznatkom patrí ten, že Slováci vysoko pozitívne hodnotia úroveň kvality svojho vzdelávania na rôznych typoch škôl - od základných, cez stredné až po vysoké školy. Na základe údajov z testovania PISA 2012 sme tiež dostali zaujímavú možnosť pozrieť sa na prostredie školy z pohľadu žiakov. Je dôležité, že podiel žiakov u ktorých prevažujú pozitívne pocity ohľadom školy výrazne prevažuje nad podielom žiakov vnímajúcich školské prostredie negatívne.

---

⁴ Viac o probléme rezignácie na školský úspech a o tzv. sebazatrucujúcom prístupe žiakov možno nájsť v známej publikácii P. Willisa (1981).

Literatúra:

ATKINSON, A.B., 2015: Inequality: What can be done? London, Cambridge: Harvard University Press, ISBN 978-0-674-50476-9

DŽAMBAZOVIČ, R., PIKULÍK, L., ZEMAN, M., BAHNA, M., 2009: ISSP na Slovensku 2006-2008: Úloha vlády. Pramenná publikácia. Sociologický ústav SAV a FF UK – Katedra sociológie, Bratislava: IRIS, ISBN 978-80-85544-59-6

DŽAMBAZOVIČ, R., PIKULÍK, L., ZEMAN, M., 2010: ISSP Slovensko 2009-2010: Sociálne nerovnosti. Pramenná publikácia. Sociologický ústav SAV a FF UK – Katedra sociológie, Bratislava: MiKo-graf, ISBN 978-80-85544-66-4

EUROSTAT, European Parliament, European Parliament Special Eurobarometer (EB 85.1): European Youth in 2016. EPRC - European Parliamentary Research Service, May 2016, ISBN: 978-92-823-9156-3, DOI:10.2861/837451 (dostupné na http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2016/eye2016/eb85_1_eye_2016_analytical_overview_en.pdf, prístup december 2016)

EUROSTAT, Special Eurobarometer 417: European Area of Skills and Qualification in the EU 2014, Report Jun 2014, ISBN 978-92-79-38383-0, DOI 10.2766/75675 (dostupné na [http://www.gesis.org/index.php?id=10323&tx_eurobarometer_pi1\[vol\]=10323&tx_eurobarometer_pi1\[pos1\]=432](http://www.gesis.org/index.php?id=10323&tx_eurobarometer_pi1[vol]=10323&tx_eurobarometer_pi1[pos1]=432), prístup september 2016)

GORDON, T., 2015: Škola bez porazených. Praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem, Praha: Malvern, ISBN 978-80-7530-006-5

KRUGMAN, P., 2011: Svědomí liberála. Amerika mezi bohatstvím a chudobou. Praha, Vyšehrad, ISBN 978-80-7429-068-8

LISSMANN, K. P., 2008: Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění. Praha: Academia, ISBN 978-80-200-1677-5

LISSMANN, K. P., 2015: Hodina duchů. Praxe nevzdělanosti. Polemický spis, Praha: Academia, ISBN 978-80-200-2530-2

NÚCEM, PISA 2012: Prvé výsledky medzinárodného výskumu 15 ročných žiakov z pohľadu Slovenska. (dostupné na www.nucem.sk, prístup september 2015)

PIKETTY, T., 2015: Kapitál v 21. storočí. Bratislava: IKAR, ISBN 978-80-551-4248-7

SIMONOVÁ, N., 2011: Vzdělanostní nerovnosti v české společnosti. Vývoj od počátku 20. století do současnosti. Praha: SLON a Sociologický ústav AV ČR, ISBN 978-80-7419-070-4

VODOCHODSKÝ, I., 2011: Utváření obrazu sociální struktury současné české společnosti ve skupinových rozhovorech s „dělníky a „profesionály“. In: *Naše společnost* 9 (1), s. 13-18.

WILLIS, P., 1981: *Learning to Labor. How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. New York: Columbia University Press, ISBN 978-0-231-05357-0

Použité výskumy – základné informácie:

EUROSTAT, Special Eurobarometer 81.3: Skills and Qualification in the EU 2014 (reference number 417), April-May 2014 (dostupné na [http://www.gesis.org/index.php?id=10323&tx_eurobarometer_pi1\[vol\]=10323&tx_eurobarometer_pi1\[pos1\]=432](http://www.gesis.org/index.php?id=10323&tx_eurobarometer_pi1[vol]=10323&tx_eurobarometer_pi1[pos1]=432), prístup september 2016)

- Výskum sa realizoval v 28 členských krajinách EU na prelome apríla a mája 2014 a bol zameraný na skúmanie postojov respondentov k odbornej kvalifikácii a zručnostiam (spolu s blokom otázok zameraných na skúmanie postojov Európanov k životnému prostrediu zaradených v rovnakej vlně výskumu). Reprezentatívny výskum na Slovensku realizovala agentúra TNS Slovakia na vzorke 1 057 respondentov vo veku 15 a viac rokov. Údaje boli zozbierané prostredníctvom face-to-face rozhovorov.

Sociologický ústav SAV, ISSP výskumy (ISSP Slovensko 2008: Úloha vlády a ISSP Slovensko 2009: Sociálne nerovnosti, dáta a podklady dostupné v Slovenskom archíve sociálnych dát na <http://www.sasd.sav.sk>)

- ISSP (International Social Survey Programme) – medzinárodný program sociologických výskumov, ktorý na Slovensku koordinuje Sociologický ústav SAV. Dáta z realizovaných reprezentatívnych výskumov a detailné popisy výskumov sú dostupné na <http://www.sasd.sav.sk>. Výskum *ISSP Slovensko 2008: Úloha vlády* realizovala agentúra Focus v októbri 2008. Rovnaká agentúra realizovala aj výskum *ISSP Slovensko 2009: Sociálne nerovnosti* (september 2009).

NÚCEM, Projekt PISA - čitateľská, matematická a prírodovedná gramotnosť 15-ročných žiakov ZŠ a SŠ – realizácia v rokoch 2003, 2006, 2009, 2012, 2015, (podklady dostupné na http://www.nucem.sk/sk/medzinarodne_merania/project/5#420,o1022, prístup september 2015)

- PISA (Programme for International Student Assessment) je dlhodobý medzinárodný projekt testovania 15-ročných žiakov, koordinovaný OECD. Na Slovensku výskum koordinuje Národné ústav certifikovaných meraní vzdelávania (NÚCEM), ktorý spadá pod Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Každé tri roky sa realizuje testovanie vybranej reprezentatívnej vzorky žiakov na vybraných školách v SR (zhruba 5000 žiakov v každej vlně testovania). Zber dát PISA 2012 bol realizovaný v apríli 2012 na 237 školách rôzneho typu (ZŠ, 4 ročné a 8 ročné gymnáziá, SOŠ). Indikátory, ktoré sledujeme vo výskume PISA 2012 boli skúmané len v žiackych dotazníkoch typu B a C v časti „O tvojej škole“. Analyzovaný výber tvorí 3100 žiakov (z celkového počtu 5737 testovaných žiakov).